

Strategie prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování

Ředitel školy: PaedDr. Jaroslav Ptáček

Školní metodik prevence: Mgr. Jitka Holemářová

Výchovná poradkyně: Mgr. Simona Kirchnerová

PhDr. Jindra Bajerová

Aktualizováno: 29. 8. 2022

Program proti šikanování :

Motto: Šikanování si nezaslouží omluvu, ale jen důrazný a důsledný postih a potrestání

Škola má mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházela vzniku šikanování mezi žáky školy a aby se s ním odpovědně vyrovnala již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školu.

Děťští a dospívající agresori se totiž velmi často stávají členy marginálních sociálních skupin, které pak v dospělosti mají zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní. Dokážeme-li zastavit jejich agresivní chování ve školním věku, sníží se i riziko jejich kriminalizace v dospělosti.

Co je to šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osoby, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může se realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.

Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Naše škola má proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy, nebo v době osobního volna.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškození cizí věci.

Pracovník školy, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřešetření trestného činu.

Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin :

- ☑ verbální přímé a nepřímé,
- ☑ fyzické přímé a nepřímé,
- ☑ aktivní a pasivní.

Hlavní znaky šikany

1. Nepoměr sil mezi útočníkem a obětí (převaha síly nad obětí)
2. Úmysl ublížit fyzicky nebo psychicky (oběť vnímá útok jako nepříjemný)
3. Opakování tohoto incidentu (dlouhodobost, ale i krátkodobost útoku)
4. Útočník může být jeden nebo skupina

Jednotlivá stadia šikany

1. První stadium /zrod ostrakismu/

Šikana se může objevit v každé třídě, protože všude se objevují neoblíbení žáci, odmítání ve vrstevnické skupině a ti pak se dostávají do situací, kdy se s nimi ostatní nebaví, pomlouvají je, odstrkují, berou jim školní pomůcky, vysmívají se jejich slabostem a neúspěchům, zesměšňují je, vtípkují a ironizují. Oběť je z kolektivu postupně „vytěšňována“, ve finální fázi nemá žádného společníka v kolektivu.

2. Druhé stadium /fyzická agrese a přitvrzování manipulace/

Živnou půdou pro vznik druhého stadia šikany jsou náročné situace, do kterých se skupina, třída dostává. Dochází tak k odreagování nepříjemných pocitů formou agrese na izolovaném a zamítaném spolužákovi. Pokud se zdravé jádro třídy proti tomuto chování spontánně nepostaví, agresivita se začíná stupňovat, prolomí se zábrany u žáků disponovaných k bití a týrání slabého a bezbranného spolužáka.

3. Třetí stadium /vytvoření jádra/

V tomto stadiu se utváří skupina agresorů, která šikanuje nejvhodnější oběti. Slušní žáci, pokud neutvoří vlivnou skupinu, nemají šanci zapůsobit na agresory, kteří nedodržují pravidla. Ve skupině se navíc respektuje nepsaný zákon „nebonzovat“.

4. Čtvrté stadium /většina přijímá normy/

Tlak ke konformitě nabývá na významu, nikdo se nedokáže již postavit agresorům, kteří bijí, manipulují, týrají slabší. Stává se, že i jinak slušní žáci se účastní šikanování a prožívají jistou míru uspokojení.

5. Páté stadium /totalita, dokonalá šikana/

Normy agresorů přijímají členové skupiny téměř bez výhrad. Skupina se rozdělí na dvě tzv. sorty např. otrokáře a otroky. Násilí narůstá, zbytky zábran zmizí. Násilí je považováno za normu nebo se jí přisuzují prvky legrace. Oběti šikany svou tíživou situaci řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, mohou se i zhroutit a pokusit se o sebevraždu.

Krizový plán

Povinnosti jednotlivých pracovníků školy

Ředitel školy odpovídá za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Zajišťuje průběžné proškolení pedagogů školy, vytváří prostor pro odborný růst školního metodika prevence a výchovných poradců školy. Ředitel jmenuje Pracovní skupinu pro řešení vzniklé šikany nebo podezření ze šikanování mezi žáky školy.

Školní metodik prevence zodpovídá za informovanost všech pedagogických pracovníků školy o dané problematice. Aktivně se podílí na řešení případů šikanování a napomáhá svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací.

Metodik prevence je jako první informován o podezření ze šikanování žáků školy.

Metodik prevence vytváří preventivní program školy, který dostatečně akcentuje problematiku zvýšené agresivity žáků a šikanování mezi žáky. Tento materiál předkládá řediteli školy ke schválení v pedagogické radě. Po schválení se tento materiál stává stěžejním dokumentem v prevenci sociálně-patologických jevů na škole. Metodik prevence na poradách ředitele školy průběžně informuje ostatní pedagogické pracovníky o závěrech pravidelných porad metodiků prevence s pracovníky pedagogicko-psychologické poradny.

Výchovný poradce spolupracuje s metodikem prevence při řešení šikany ve škole nebo při podezření ze šikanování mezi žáky školy.

Každý pedagogický pracovník školy ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky školy k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech respektujících identitu a individualitu žáka a rozvíjí zejména:

- pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
- respekt k individualitě každého jedince,
- etické jednání (humanita, tolerance),
- jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Všichni pedagogičtí pracovníci školy by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru.

Všichni pedagogičtí pracovníci dále dbají na dodržování pravidel, která jsou dána školním řádem, ale i např. na ta, která jsou dána dohodou třídy (skupinová pravidla). Děti a dospívající mládež potřebují mít jasně stanoveny mantinely, ve kterých se cítí bezpečně. Pedagogy potřebují mimo jiné k tomu, aby jim pomáhali tyto mantinely dodržovat.

Každý pedagogický pracovník školy zajistí v souladu s pracovním řádem zvýšený a kvalitní dohled o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna, a to hlavně v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet. Vytipování těchto prostor provede pracovní skupina jmenovaná pro řešení šikany ve škole.

Každý pedagogický pracovník školy je povinen zvyšovat své znalosti a dovednosti v této oblasti studiem literatury školní knihovny z oblasti problematiky agresivního chování a šikanování. Dále je povinen se účastnit seminářů a besed s odborníky zabývajícími se danou problematikou, které bude škola organizovat.

Třídní učitel v oblasti prevence šikany pracuje s žáky své třídy v třídnických hodinách.

Nepedagogičtí pracovníci školy se řídí pokynem k prevenci a řešení šikanování mezi žáky školy a je pro ně závazné.

Pracovní skupina pro řešení vzniklé šikany nebo podezření ze šikanování mezi žáky školy se řídí samostatným dokumentem „Materiál pro pracovní skupiny pro řešení vzniklé šikany nebo podezření ze šikanování mezi žáky školy“. Pracovní skupina je tvořena nejméně těmito pedagogickými pracovníky školy:

1. školní metodik prevence Mgr. Jitka Holemářová
2. výchovné poradkyně PhDr. Jindra Bajerová, Mgr. Simona Kirchnerová
3. zástupce ředitele Mgr. Erik Berger
4. školní psycholog PhDr. Zdeněk Kulháněk
5. třídní učitel agresora
6. třídní učitel oběti

Spolupráce školy s rodiči žáků

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce vedení školy, výchovného poradce, metodika prevence a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Nelze však předpokládat, že rodiče budou vždy hodnotit situaci objektivně, proto se doporučuje upozornit je na to, aby si všímali možných příznaků šikany a nabídnout jim pomoc. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Pokud se rodiče setkají s příznaky šikanování, měli by se poradit s třídním učitelem, školním metodikem prevence, ředitelem školy, popř. psychologem, etopedem nebo jiným specialistou. V naší škole se lze přímo obrátit na etopedku Mgr. Zlatuši Popelovou a školního psychologa PhDr. Zdeňka Kulhánka.

Rodiče jsou třídními učiteli preventivně informováni o šikaně, a to obecně co je za šikanu považováno, jak se pozná a na koho se může rodič v této věci ve škole obrátit.

Spolupráce školy se specializovanými a ostatními institucemi

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy, metodika prevence nebo výchovného poradce s dalšími institucemi a orgány, a to zejména *ve zdravotnictví* s pediatry, psychiatry a odbornými lékaři, *v oblasti vyšetřování a soudnictví* s policií, se soudci, obhájci a žalobci, *v oblasti sociální péče* s oddělením sociálně-právní ochrany dětí (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami a s rodinou), *v oblasti psychologie* s pedagogicko-psychologickou poradnou (práce s obětí i agresorem). Kontakty na jednotlivé instituce jsou k dispozici u metodika prevence a výchovného poradce.

Při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy povinen oznámit tuto skutečnost Policii ČR.

Ředitel školy je povinen bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně-právní ochrany skutečnosti, které ohrožují žáka, nebo že žák spáchal čin jinak trestný, případně provinění popř. opakovaně páchá přestupky. Oznámení provede telefonicky a poté písemně oficiálním dopisem.

Kromě šikany se ve škole mohou objevit další typy rizikového chování:

a) Záškoláctví

Za záškoláctví („chození za školu“) je považována neomluvená nepřítomnost žáka základní či střední školy ve škole. Jedná se o přestupek žáka, který úmyslně zanedbává školní docházku. Je chápáno jako porušení školního řádu, zároveň však jde též o provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Nezřídká je spojeno s dalšími typy rizikového chování, které mají neblahý vliv na osobnostní vývoj jedince. Prevence záškoláctví je součástí školního řádu, školní docházku eviduje třídní učitel a v případě podezření na záškoláctví se obrací na zákonného zástupce nezletilého žáka nebo může požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán. Prevence záškoláctví, způsob omlouvání nepřítomnosti žáků, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů je ošetřen Metodickým pokynem MŠMT „K jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví“ vydaným pod č.j. 10 194/2002 – 14.

b) Rasismus a xenofobie

Obecně soubor projevů směřujících k potlačení zájmů a práv menšin, které pro potřeby prevence třídíme do obou uvedených kategorií, tedy zastávání rasové nerovnocennosti v jakémkoli smyslu slova, podporování rasové nesnášenlivosti a netoleranci vůči menšinám a odlišnostem. Prevence proti rasismu a xenofobii je součástí obsahu učiva občanské výchovy a třídnických hodin.

c) Sexuální rizikové chování

Považujeme za soubor behaviorálních projevů doprovázejících sexuální aktivity a vykazujících prokazatelný nárůst zdravotních, sociálních a dalších typů rizik. Může se přitom jednat o relativně v populaci frekventované fenomény (např. nechráněný pohlavní styk při náhodné

známosti, výrazně promiskuitní chování, rizikové sexuální praktiky např. v nevhodných hygienických podmínkách atd.). Patří sem také fenomény kombinující více typů rizikových projevů, jako např. kombinace užívání návykových látek a rizikového sexu, sexuální zneužívání ve všech jeho formách atd. Zařazujeme sem také různé nové trendy přinášející zvýšené riziko i jiných než pouze zdravotních dopadů, jako je např. zveřejňování intimních fotografií na internetu či jejich zasílání mobilním telefonem, ev. nahrávání na video se zvýšeným rizikem zneužití takového materiálu. Prevence probíhá v hodinách výchovy ke zdraví a v programech prevence sociálně patologických jevů.

d) Prevence v adiktologii

Za primární prevenci užívání návykových látek považujeme takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřeny právě na oblast užívání a uživatelů návykových látek a rizika s tím spojená. Kromě preventivních programů je součástí spolupráce s Policií ČR.

e) Spektrum poruch příjmu potravy

Tuto skupinu chápeme v souladu se současným pojetím zdravotní prevence jako poruchy způsobené rizikovými vzorci chování ve vztahu k příjmu potravy založeném většinou na negativním sebehodnocení odvozeném od zkresleného vnímání vlastního těla s důsledky jak výrazné podváhy, tak výrazné nadváhy a jejich dalších komplikací zdravotních, sociálních a psychologických. Současně je nutné tuto oblast chápat v širším kontextu potřeb zdravého, vyváženého životního stylu a životosprávy od raného dětství zvláště u rizikového jedince a jeho rodiny na pozadí společenského přístupu k problematice (tlaku k extrémním, pro mnohé nedostižným „virtuálním“ ideálům krásy). Tomuto tématu se věnujeme v hodinách výchovy ke zdraví a přírodopisu.

f) Okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte

Do této skupiny řadíme veškeré projevy spojené s následky týrání, zanedbávání či zneužívání (jako jsou např. deprivací projevy, výchovné problémy, adaptační problémy, zdravotní a psychické následky atd.). V případě řešení této problematiky je důležitá spolupráce s OSPOD, příp. s Policií ČR.